

УДК 631.481

Ю. С. Кравченко, Г. М. Матвіїв

Національний університет біоресурсів і природокористування України

**ОСОБЛИВОСТІ МОРФОЛОГО-ГЕНЕТИЧНИХ ОЗНАК І
ВЛАСТИВОСТЕЙ ЧОРНОЗЕМУ ОПІДЗОЛЕНОГО
ЗБОРІВСЬКО-ЗАЛІЩИЦЬКОГО АГРОҐРУНТОВОГО РАЙОНУ**

Представлено аналіз морфолого-генетичних ознак і властивостей чорнозему опідзоленого залежно від регіональних особливостей процесів ґрунтоутворення і його використання.

Ключові слова: чорнозем опідзолений, генезис, властивості, гумус, профіль.

Вступ. Морфологічні ознаки є усталеними зовнішніми характеристиками ґрунту, що відображають характер напрямку процесів ґрунтоутворення і педогенезу в цілому. Залучення ґрунтів до сільськогосподарського використання порушує природні трансформаційні процеси у профілі, що призводить до відповідних змін морфологічних ознак генетичних горизонтів і їх властивостей [1, 2]. Тоді як, антропогенний вплив на ґрунт виявляється у зміні його верхньої окультуреної частини профілю [3, 4] зберігаючи при цьому генетично-зональні особливості його будови і тотожні таксономічні одиниці.

Зборівсько-Заліщицький агроґрунтовий район (Тернопільська область) нашого дослідження розташований у межах однієї геоморфологічної області – Волино-Подільської височини, яка обмежена Придністровською структурно-пластовою глибоко розчленованою рівниною. Чорноземи опідзолені вкривають площу більш ніж 356 тис. га, що становить 34,5% від усіх сільськогосподарських угідь Тернопільщини. Ці ґрунти поширені на плато і пологих схилах більш низького рівня, ніж темно-сірі опідзолені ґрунти і сформувалися на лесах і лесоподібних суглинках, які підстеляються вапняками, глинами, або давньоалювіальними відкладами. Найбільшу площу чорноземи опідзолені займають у межиріччі річок Стрипи та Серету, простягаючись суцільною смугою від м. Зборів до м. Заліщики. Профіль цих ґрунтів відзначається глибокою гумусованістю до глибини 80–90 см, яка інколи спостерігається у вигляді плям і затьоків у материнській породі, досягаючи глибини 120–130 см [5].

Методика проведення дослідження. Програмою досліджень передбачалося вивчення особливостей геологічного середовища, сучасних та давніх морфоскульптур, місцевого генезису ґрунтоутворення, морфологічних ознак і властивостей чорнозему опідзоленого.

Основні розрізи були закладені 2010 р. на колекційно-дослідному полі Заліщицького аграрного коледжу ім. Є. Храпливого НУБіП України на відстані 5 км від м. Заліщики Тернопільської області. Ґрунти дослідної станції представлені чорноземами опідзоленими – 163,3 га, сірими лісовими та темно-сірими опідзоленими – 67,6 га і 25,5 га, дерновими – 27,5 га та ґрунтами на елювіально-делювіальні відкладах – 5,5 га.

За ґрунтово-географічним положенням місце проведення досліджень знаходиться на межі між Прикарпатською та Правобережно-Дніпровською

провінцією, відноситься до підзони Лісостепової сильно зволоженої з ГТК_{5,9} – 1,4–1,5. Дослідницькі поля розташовані на Подільському плато, яке бере свій початок на відстані 5 км із сформованої Дністром меандри. Територія дослідної станції розчленована річками, ярами та балками, з перепадами висот до 150–200 м. Клімат району характеризується як помірно-континентальний з середньою річною температурою повітря 7,5–7,9°С. Стійкий перехід середньодобової температури через 0°С відбувається 12 березня і 30 листопада. Тривалість вегетаційного періоду складає 210–220 днів. Загальна кількість днів з температурою повітря вище 10°С за рік становить 170–190, сума активних температур за вегетаційний період дорівнює 2700°С. У цілому за рік випадає 610–650 мм опадів, 370–450 мм з яких припадає на вегетаційний період, 130–146 мм або 20–25 % річної суми опадів надходить у холодний період року.

Результати досліджень. Специфіка морфологічної будови досліджуваних ґрунтів виявляється в неоднорідності ґрунтових профілів, що зумовлено різною літологічною основою, субмеридіональними змінами комплексу елементарних ґрунтових процесів, які насамперед спрочинені відповідними змінами показників гідротермічних та орографічних умов формування цих ґрунтів. Для території господарства зі спорадичним надмірним зволоженням добре виражені процеси лесиважу, оглинення, можливий періодичний розвиток явищ поверхневого оглеєння. У місцях вкритих лісовою рослинністю мають місце процеси вилуговування з ознаками опідзолювання.

Чорнозем опідзолений колекційно-дослідного поля (48°40'54.46"Пн; 25°41'10.27"Сх) утворився на лесах середньо-суглинкового гранулометричного складу (рис. 1а). На відстані 1,1–1,3 км від розрізу у бік річки Дністер ($A_\lambda = 266.65^\circ$) потужність лесової товщі зменшується, у профілі з'являються ознаки червоних аргілітів верхнього силуру лудлівського ярусу (рис. 1б). У наступні 0,52 км леси перешаровуються з давньоалювіальними відкладами (рис. 1с), які в подальшому відмиваються від глин, стають світлішими і жовтішими (рис. 1д).

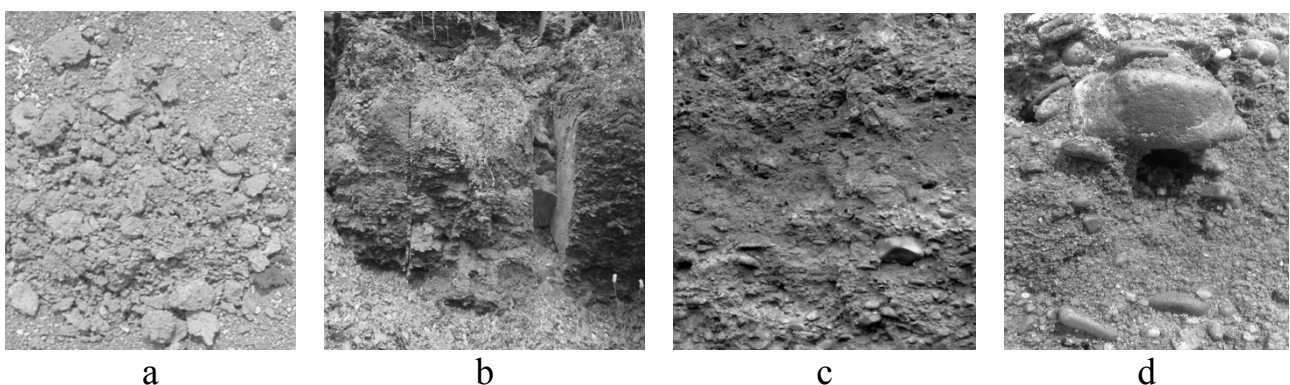
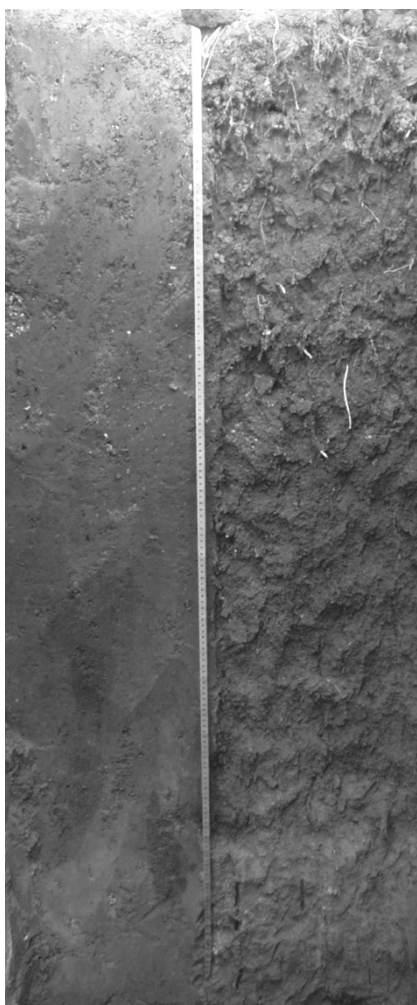


Рис. 1(a, b, c, d). Ґрунтовірні і підстилаючі породи біля с. Печорна і с. Зелений-Гай (Заліщицький район Тернопільської області)

Локальні літологічні особливості місцевого ландшафту поряд з мікрокліматом і рослинністю сформували профіль чорнозему опідзоленого, який відзначається слабкою буруватістю і формуванням неміцно горіхуватих/призматичних структурних агрегатів (рис. 2). Чорнозем опідзолений має закономірний для ґрунтів означеного типу ґрунтоутворення перерозподіл гумусу і поживних

елементів по профілю: найбільший їх уміст акумулюється у верхньому шарі і поступово знижується до ґрунотвірної породи. Цей ґрунт відзначається глибокою гумусованістю. Уміст гумусу знижується від 3,6 % у верхньому 0–20 см шарі до 1,7 % у 160–170 см горизонті (рис. 3а). Чорнозем опідзолений колекційно-дослідного поля є досить добре вимитий від карбонатів на фоні середньосуглинкового лесу, що спричинило «близький до нейтрального» показник $pH_{КСІ} = 5,8$ (рис. 3b). Уміст «гідролітично» закріпленого водню у ґрунтово-вбирному комплексі чорнозему опідзоленого також дещо підвищений і відповідає «близькому до нейтрального», а його тренд нагадує профільний перерозподіл умісту гумусу (рис. 3с).



He 0-41/41 см – гумусовий, слабкоелювіальний, свіжий, жовтувато-сірий, середньосуглинковий, зернисто-пилувато-грудкуватий, кротовини, поодинокі ходи черв'яків, середня кількість трав'янистих коренів, лінія переходу – хвиляста, помітна.

Hr1 41-89/48 см – верхній перехідний, слабкоілювіальний, вологий, бурувато-сірий, середньосуглинковий, пилувато-грудкуватий, поодинокі ходи черв'яків, кротовини відсутні, лінія переходу – помітна.

Ph1 89-127/38 см – нижній перехідний, вологий, слабкоілювіальний, сірувато-бурувато-жовтий, середньосуглинковий, зернисто-горіхувато-пилувато-грудкуватий, слабкоуціільнений, липкий, гумусові затьоки, ходи черв'яків, поодинокі корені, лінія переходу-стрімкохвиляста, помітна.

P(h)i_k 127-158/31 см – нижній перехідний, карбонатний, вологий, жовтий з темно-сірими плямами, середньосуглинковий, призматично-пилувато-грудкуватий, ходи черв'яків, гумусові затьоки, карбонатні конкреції, лінія переходу – різкохвиляста, помітна.

P_k 158-196/38 см – жовтий лес, середньосуглинковий, пилувато-грудкуватий, карбонатні конкреції, гумусові затьоки, багато чисельні кротовини.

Рис. 2. Профіль і морфологічний опис чорнозему опідзоленого колекційно-дослідного поля Заліщицького аграрного коледжу ім. Є. Храпливого

Висновки. Установлено, що чорноземи опідзолені Зборівсько-Заліщицького агроґрунтового району мають локальні фаціальні, морфолого-генетичні особливості: формуються на лесах, які на схилах річки Дністер підстеляються давньоалювіальними відкладами перешарованими з червоно-бурими аргілітами і уламками глинистих сланців. Цей ґрунт має «близьку до нейтрального» реакцію середовища на фоні гумусово-акумулятивного профілю.

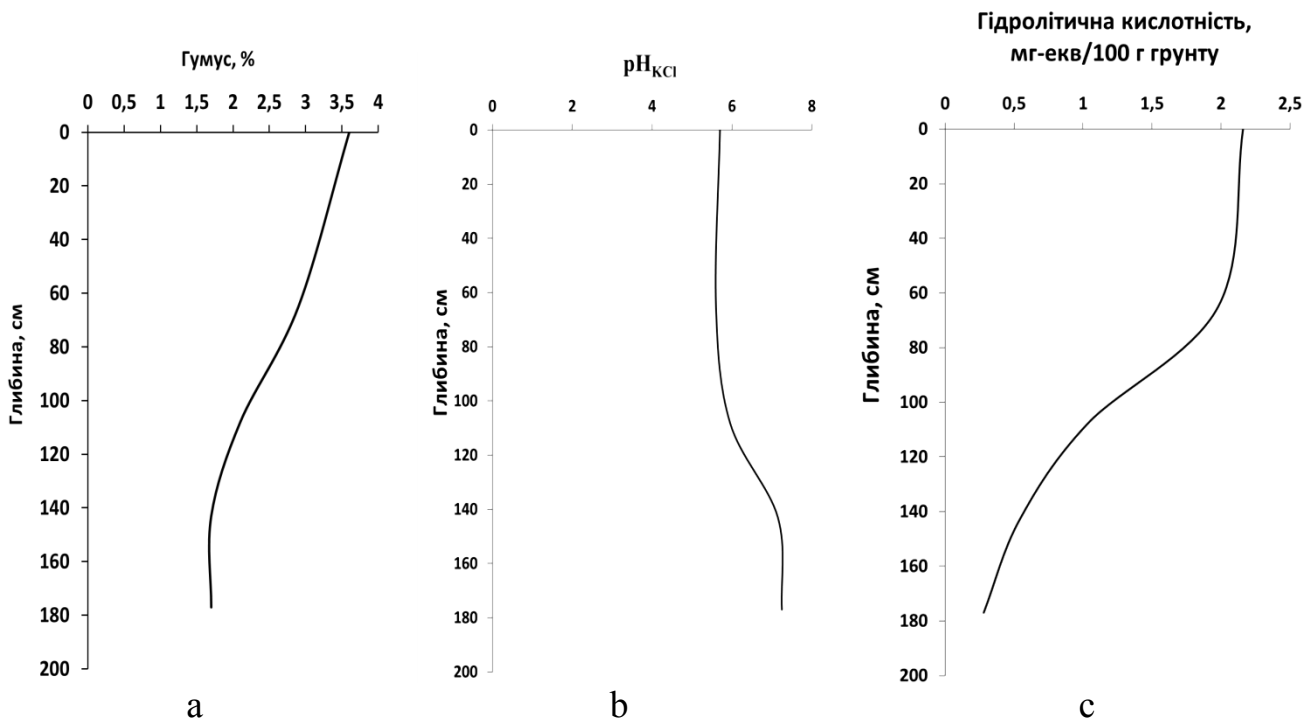


Рис. 3. Профільний перерозподіл гумусу і кислотності у чорноземі опідзоленому колекційно-дослідного поля Заліщицького аграрного коледжу ім. Є. Храпливого

Бібліографічний список: 1. Кіт М. Г. Морфологія ґрунтів / М. Г. Кіт. – Львів: ВЦ ЛНУ імені І. Франка, 2008. – С. 18–36. 2. Ґрунтознавство: підручник / [Тихоненко Д. Г., Горін М. О., Матвійшина Ж. М. та ін.]. – К.: Вища освіта, 2005. – 740 с. 3. Єщенко В. О. Агрофізичні показники родючості чорнозему опідзоленого за різних способів і глибин основного обробітку ґрунту / В. О. Єщенко, Л. М. Кононенко // Агрохімія і ґрунтознавство: міжвідомч. темат. наук. зб. – Х., 2006. – Кн. 2. – С. 61–63. – (Спец. випуск до VII з'їзду УТГА). 4. Медведєв В. В. Оптимізація агрофізических свойств черноземов / В. В. Медведєв. – М.: Агропромиздат, 1988. – 160 с. 5. Андрущенко Г. О. Ґрунти Західних областей УРСР: навч. посібник / Г. О. Андрущенко. – Ч. 1. – Львів; Дубляни: Вільна Україна, 1970. – 184 с.

Кравченко Ю. С., Матвеев Г. М.

**ОСОБЕННОСТИ МОРФОЛОГО-ГЕНЕТИЧЕСКИХ ПРИЗНАКОВ И СВОЙСТВ
ЧЕРНОЗЕМА ОПОДЗОЛЕННОГО ЗБОРОВСКО-ЗАЛЕЩИЦКОГО
АГРОПОЧВЕННОГО РАЙОНА**

Представленный анализ морфолого-генетических признаков и свойств чернозема оподзоленного в зависимости от региональных особенностей почвообразования и его использования.

Ключевые слова: чернозем оподзоленный, генезис, свойства, гумус, профиль.

Kravchenko Yuriy S., Matviiv Ganna

**PODZOLIZED CHERNOZEM MORPHOLOGY AND PROPERTIES FEATURES IN
ZALISTCHUKY-ZBORIV AGRICULTURAL REGION**

It has been reported particularities of morphology, genesis and properties of podzolised Chernozem depending local conditions and management.

Keywords: podzolized Chernozem, genesis, properties, humus, profile.